

Милена Каличанин

Универзитет у Нишу, Филозофски факултет

e-mail: milena.kalicanin@filfak.ni.ac.rs

ОСОБЕНОСТИ РАЗВОЈА ХРИШЋАНСТВА НА ТЕРИТОРИЈИ БРИТАНСКИХ ОСТРВА¹

Апстракт: Фокус рада почива на хронолошком прегледу ширења хришћанских идеја на територији Британских острва. У првом делу даје се кратак осврт на веровања британских прехришћанских заједница која су касније значајно утицала на обликовање хришћанских идеја и формирање верских специфичности везаних искључиво за овај простор (нпр. свеци, религиозни празници који се славе само у овом подручју, и сл.). Окосницу студије чини компаративна анализа између британског протестантизма, с једне стране и католицизма/православља, с друге. Посебна пажња посвећује се разликама у религиозној пракси између католицизма и келтског хришћанства будући да су се ове супротстављене хришћанске струје дуго бориле за превласт на овом простору. Потом се ефекти раздора између католицизма и православља, као и учешће енглеских краљева у Крсташким ратовима сагледавају из историјске перспективе. У последњем сегменту истраживања говори се о расколу између Римске католичке цркве и Хенрија VIII Тјудора који је за последицу имао стварање Англиканске епископалне цркве, која се данас сматра званичном енглеском црквом. У закључку рада даје се преглед актуелних формалних хришћанских цркава на овим просторима и наглашава податак да су у бројчаном опадању. Теоријски оквир истраживања почива на значајним историјским и религиозним увидима водећих теоретичара из области Студија културе попут Кембела, Мекдауела, Робертса, Грејвза, Кириша и других.

Кључне речи: прехришћанске заједнице, келтско хришћанство, католицизам, православље, протестантизам, реформација, контрареформација.

Прехришћанске заједнице на територији Британских острва

Почетак цивилизацијског развоја Британских острва обележиле су две у потпуности културолошки, идеолошки и религиозно супротстављене митологије: прва се везује за ширење и јачање матријархалног, а друга за утемељење патријархалног система вредности.²

Јачање матријархата у Великој Британији у уској је вези са концептом келтског митолошког компромиса, јер се подудара са периодом насељавања Келта (700 - 300 год.

1 Припремљено у оквиру пројеката *Иновације у настави и истраживања у области англистичке лингвистике и англоамеричке књижевности и културе*, који се изводи на Филозофском факултету Универзитета у Нишу (бр. 360/1-16-1-01) и *Језици и културе у времену и простору*, бр. 178002, који се изводи под покровитељством Министарства просвете, науке и технолошког развоја.

2 Види Лопичић, 2005. Ауторка се у раду ослања на наведену студију као главни теоријски оквир за релевантне историјске чињенице (године, догађаје и сл.), уколико критички извор није посебно назначен.

пре наше ере) на овај простор. Међутим, матријархалне корене треба потражити много даље у прошлости британске цивилизације. Наиме, већ су први насељеници Британских острва, Иберијци, који су током каменог доба направили изузетан подвиг, те су са удаљеног Иберијског полуострва у Шпанији превалили напоран пут до Британских острва и населили их, били матријархално оријентисани. Након њих, до територије садашњег Уједињеног краљевства долази и тзв. Народ пехара, што се временски поклапа са касним неолитом и почетком бронзаног доба. Још је Роберт Грејвз у својој утицајној студији о грчким митовима валидно тврдио да овај праисторијски период одликује слепо веровање у постојање свемоћне Велике богиње³ која је створила свет и све што у њему постоји, те се њене стваралачке способности идентификују са постојањем свих природних феномена. Другим речима, Велика богиња постаје синоним ћудљиве природе од које је праисторијском човеку била потребна заштита. Поред заштите, Бела богиња (Албина)⁴, како су је још прозвали, јачала је осећања сигурности и припадности племену и одстрањивала бојазан од смрти. Људски живот се поредио са природним вегетационим циклусима. Попут вегетације која се рађа и буја у пролеће, а одумири током зимског периода, и човек се рађа и умири. У матријархалном периоду, смрт представља један од уобичајених животних циклуса, те после ње, као и у свету природне вегетације, следи наново буђење и бујање. Може се дакле закључити да су први насељеници Британских острва имали веома разрађен систем веровања, који је значајно обликовао живот тадашњих племенских заједница.

До постепене индивидуације долази током насељавања Келта на овај простор. Келти такође доносе и веровања у мушка божанства, али мудро не искључују Велику богињу из религиозне приче, те се њихова веровања везују за митове синхронизације који и даље почивају на идеји природне креативности и светости везе између природе и човека. Међутим, насељавањем Англосаксонаца у V веку, матријархални принцип живота у потпуности одумири. Англосаксонска племена деструктивно се односе према свим облицима матријархалне културе која је постојала на територији Британских острва, те њој супротстављају веровање у појединца и његову слободну вољу. Потом, креативност индивидуалног ума замењује природну креативност, а сама природа од некадашње мајке која дарује живот постаје опаки тиранин и чудовиште са којим се треба једном за свагда обрачунати по правилима херојског кодекса. Овим периодом доминирају тзв. митови дисоцијације који описују како се појединац постепено удаљава од природе и њених закона. У британској историји главни мит дисоцијације представља усмено предање Англосаксонаца из VII века о неустрашивом ратнику Беовулфу⁵, који се бори и

3 Види Graves 1955, 13.

4 Док је Грејвз о владавини Велике богиње писао као о културолошком феномену светских размера, специфичне особености врховног матријархалног божанства зависиле су од географског подручја и временског периода у којима су настајале. Тако је врховна богиња на територији античке Грчке и Британских острва била позната и као Бела богиња. Архетипски симбол Беле богиње постаје Месец, а учестала променљивост Месечевих фаза интерпретира се као синоним за промене које годишње прате природни вегетациони циклус. Интересантно је напоменути да је једно од првих имена Велике Британије било управо Албион, изведено од имена Албина (Бела богиња) како су ово матријархално божанство првобитно називали на територији Британских острва (види Лопичић 2005, 31).

5 „Након прве усмене верзије епа о Беовулфу, требало је сачекати још пар векова те је ово англосаксонско предање добило и свој први писани облик. Наиме, у X веку хришћански монаси долазе у посед приче о Беовулфу и вероватно инспирисани утицајем који је она имала међу обичним светом одлучују да је транскрибују, тј. преведу и уприличе у складу са хришћанским уверењима, те тако Беовулф добија своју прву писану верзију. Тако је, парадоксално, у овом изворно паганском епу дошло до неизоставног додавања хришћанских елемената и мотива који у оригиналном

побеђује чудовишта (Грендела, Гренделову мајку и змаја), а која заправо представљају својеврсну еманацију разноврсних природних елемената. Будући да се у овом периоду акценат ставља на улогу појединца у друштву, неминовно се мења дотадашњи став о смрти. Наиме, Англосаксонци стоички прихватају коначност смрти, не верују у поновно рађање попут Келта, већ теже да достигну вечност путем славе. Брајан Мурдок напомиње да англосаксонски херојски кодекс понашања заправо подразумева чињеницу да ратничка слава постаје ултимативни животни циљ, а једини начин да се име патријархалног јунака овековечи јесте да се испевају песме о његовим неустрашивим делима које ће се преносити с колена на колена.⁶

Развојне фазе хришћанства на територији Британских острва

Први облици хришћанске мисли на овом простору почели су да се испољавају током римске опсаде Британских острва, у I веку наше ере, дакле много пре него што су се Англосаксонци овде населили. Међутим, у огромном Римском царству, хришћанство је било само једна од религија у доминантном низу паганских многобожачких веровања. Како је једна од главних идеја водила римских императора била да овладају читавим светом, мудра политика Римског царства налагала је да се веровања људи са простора које су освајали беспоговорно прихвате јер су обезбеђивала барем привид слободе избора и тако спречавала могуће побуне покороног становништва. Религиозни идентитет је у том периоду био много значајнији од националног, тако да су Римљани вештом тактиком избегавали потенцијалне сукобе и побуне локалног становништва. Римљани су и даље веровали у своје богове и богиње, на челу са врховним богом Јупитером, али нису имали ништа против тога да свом пантеону богова додају још једног, хришћанског. Радикални потези против припадника хришћанске вероисповести уследиће касније.

Први гласноговорници новог хришћанског веровања били су Пол и Питер, који су проповедали учење о Христу чија је главна мисија била да свима подједнако понуди спасење од првобитног греха. Како је хришћанска религија постепено јачала и имала све већи број присталица, постала је трн у оку римским властима. Стога су римски званичници издали наређење да се први хришћански проповедници смакну, што се коначно и догодило 67 год. Међутим, њихов трагичан крај није умањио ширење хришћанске вере како је првобитно планирано, већ ју је, напротив, знатно оснажио. Пол и Питер су проглашени хришћанским свецима, а њихова неправедна смрт тумачила се као знак божјег провиђења и спремности појединца да се жртвује ради коначног спасења. Управо су у овом периоду први хришћански мисионари дошли до Британских острва.

Ширење хришћанства на територији Британских острва одвијало се у две фазе: током првог таласа покрштени су Келти и Римљани, а током другог ратоборни Англосаксонци и Викинзи. Келти су практиковали специфичну верзију хришћанске вере, која се заснивала на оригиналној поруци Христовог учења. Основне карактеристике изворног Христовог учења подразумевале су љубав према ближњима, једнакост, скромност, стрпљење, милосрђе, спремност на покајање. Животни циљ коме је појединац тежио у овој вери знатно се разликовао од славе којом су били опседнути ратоборни

усменом предању нису били присутни ни у назнакама. Дакле, иако је основа приче остала иста те се у првом плану и даље налази ратник који се бори са чудовиштима, промена медијума приповедања свакако се заснивала на новим увидима. Најупечатљивије хришћанске делове налазимо у алузијама на библијске приче о Каину и Авељу, потом приче о настанку света, које ни на који начин нису могле да буду део изворног паганског предања.” (Каличанин 2019, 262).
6 Види Murdoch 2004, 123.

Англосаксонци. За разлику од њих, хришћани су били сконцентрисани на духовно, а не на овоземаљско царство. Келтска верзија хришћанства која се прво практиковала на Британским острвима заправо је имала доста сличности са матријархалним паганизмом: и једна и друга религија су проповедале да се целовитост живота може једино искусити нужним повезивањем појединца са трансцендентном силом која му је подарила живот. Једина разлика између ове две религиозне визије садржана је у хришћанском концепту душе, у потпуности непознатом матријархалним паганима. Наиме, у концепту душе огледала се хришћанска искључивост, тј. давање приоритета духовном домену наспрам пролазном телесном, док су матријархални пагани били оријентисани ка целокупном благостању човека и нису зазирали, нити се уздржавали од карналних задовољстава.

Нова хришћанска религија је несигурним Келтима који су стално трпели нападе милитантних Англосаксонаца пружала наду и неку врсту уточишта. Стога и не чуди чињеница да су се бројне саге о келтским локалним јунацима, као и њихов специфичан фолклор, надовезивале на основне премисе хришћанског учења. Будући да су Британска острва географски поприлично удаљена од католичке хришћанске матице у Риму, није изненађујуће што се келтска верзија хришћанства знатно разликовала од званично практиковане верзије хришћанске вере.⁷

Разлике између католичанства и ирског (велшког) хришћанства

Ирско или велшко хришћанство, како се у историјским уџбеницима назива верзија хришћанства практикована на Британским острвима током V и VI века, доживљавало је прави процват у изолацији јер су Келти били протеривани до непроходних ирских и шкотских планина и тешко доступних велшких дивљина током бројних напада англосаксонских племена. Иако у незавидној позицији, Келти су на овај начин јачали осећај како религиозне, тако и националне припадности. Поред јачања националног идентитета, ирско или велшко хришћанство је понудило значајан број хришћанских светаца који су непознати остатку хришћанског света ван граница Британских острва, а који су, како је већ напоменуто, потицали из келтског фолклора. Како Корнингова тврди, специфичност келтског хришћанства дала се уочити и практиковању хришћанских обичаја и традиције која није никада била својствена званичној римокатоличкој верској пракси.⁸

Добра илустрација претходне идеје може се наћи у многобројним причама о светом Патрику који је у V веку учинио доста да се идеје келтског хришћанства устоличе на северозападу данашњег Уједињеног Краљевства. Позната су и веома популарна чуда која је често изводио у природи, како би нагласио човекову нужну повезаност и зависност од беневољентних природних сила. У част природе, од које смо сви потекли, боја овог

7 У студији о црквеној историји енглеског народа, пречасни Бид, чувени енглески теолог и историчар из VII века, описао је коначно покрштавање популације Британских острва преко *Параболе о врату*. Наиме, саветници једног од многобројних англосаксонских краљева су свом владару упоредили животни век са кратким летом врапца кроз јарко осветљену просторију. Кратак људски век заправо је попут трена који врабац проведе у осветљеној просторији. Егзистенцијална питања попут „одакле је дошао?“ и „куда потом иде?“ остају непознанице у англосаксонском систему веровања. Управо је хришћанство понудило сврсисходне одговоре на ова егзистенцијална питања: сви потичемо од Бога Творца и враћамо се њему у Царство небеско. Тело је пролазно, а вечна душа се након смрти спаја са Творцем и наставља да живи након физичке смрти у рају (види Venerable Bede 1990, 130-131). Овако појашњени хришћански концепти живота после смрти, душе и раја постали су пријемчивији и прихватљивији до тада непокрштеним Англосаксонцима и Викинзима.

8 Види Coming 2006, 16.

свеца била је зелена, а његова мисија била је да постави темеље цркве у којој би се проповедала вера знатно другачија од римског хришћанског оригинала. Иако у томе није успео, те су широм Ирске никли званични хришћански манастири, Рим је ипак био исувише географски далеко да би могао да спречи радикалне разлике у хришћанском учењу које су се развијале у складу са веровањима локалног келтског становништва. У прилог популарности Патрика, хришћанског свеца искључиво заступљеном у ирском или велшком хришћанском веровању⁹, иде и чињеница да се он данас сматра заштитником Републике Ирске, а да потомци некадашњих Келта широм света прослављају 17. март, дан њиховог омиљеног свеца заштитника када се одевају у зеленим тоновима како би му одали почаст.

Управо су евидентне разлике између званичне римске верзије хришћанства и њене ирско-велшке творевине утицале на појаву значајне религиозне контроверзе у V веку. Треба напоменути да је Рим признао хришћанство као званичну религију 325. год. Почетком V века, прецизније 409. год., након повлачења римских легија са територије Британских острва, хришћанство је привидно уклоњено са ових простора у нападима агресивних англосаксонских племена. Међутим, као што смо већ напоменули, у недоступним и непроходним деловима Ирске, Шкотске и Велса, тамо где чак и војно искусни Англосаксонци објективно нису могли да приђу, развијала се посебна врста хришћанске мисли у потпуности различита од њене званичне римокатоличке верзије. Џозеф Кембел валидно наглашава идеју да се на Британским острвима контроверза између два различита облика хришћанске мисли свела на супротстављена схватања њихових најутицајнијих гласноговорника, Пелагија као представника ирско-велшке струје, и светог Августина, као представника званичне, римске хришћанске фракције.¹⁰

Пелагије је био страствени поборник доктрине самодовољности и самопоуздања. Ова доктрина огледала се у истицању значаја човековог урођеног смисла за морал и његове слободне воље. Пелагије је полазио од премисе да се сви рађају безгрешни и морално неискварени, са урођеном добротом коју им је сам Творац усадио. Штавише, по Пелагију свако има могућност да направи властите животне изборе, а циљ коме треба тежити је савршенство душе. У овој верзији хришћанства очувала се првобитна хришћанска порука љубави и милости према ближњима, а ирски монаси су надасве ценили вредност личног искуства својих верника. Проповеди о важним хришћанским врлинама, љубави и милости, заснивале су се претежно на личном искуству монаха који су својим примером аскетског живота презентовали хришћанску веру на изузетно атрактиван и примамљив начин, те су имали велики број својих присталица. Убрзо је дошло до изградње неколико манастира на северозападу Британских острва у којима се ирско-велшка верзија хришћанства проповедала, а сами манастири неоспорно су представљали веома утицајне центре културе и знања у којима се читало и расправљало о духовности кроз практичне примере литературе писане на латинском језику. Центар културне и религиозне ирско-велшке хришћанске мисли био је манастир Иона, који се налази насупрот западне обале Шкотске, а кога је 563. год. саградио св. Колумба. Попут Патрика, и Колумба је светац кога можемо наћи само у келтској верзији хришћанства, а надалеко је познат као један од Дванаест апостола Ирске.¹¹

9 Иако се иницијално везује за келтски хришћански концепт веровања, светом Патрику је накнадно уважавање званично потврђено и од стране следећих цркава: католичке, англиканске, лутеранске и православне (види Paor, 1993 и Dumville, 1993).

10 Види Campbell 1964, 464.

11 Види Gratton-Flood, 1913.

Оваква слободоумна и либерална верзија хришћанског веровања поприлично је забринула римске црквене званичнике јер је у својој радикалности претила да разоткрије суптилне стратегије религиозне манипулације над верницима. Стога је свети Августин, жучни поборник и заштитник Римске католичке цркве, кроз доктрину првобитног греха, тумачио оригиналну хришћанску мисао на потпуно другачији начин од Пелагија. Наиме, Августин је сматрао да се треба ослонити на божју милост, а да је идеја о човековом урођеном смислу за морал и правду потпуна бесмислица. Он је пропагирао пасивну верзију хришћанства по којој су главне врлине које красе вернике послушност и стрпљење. За разлику од Пелагија који је сматрао да вернику није потребан посредник који би тумачио божју вољу, свети Августин је био мишљења да је црква као институција апсолутно неопходна на путу духовног спасења и да ван ње није могуће ући у Царство небеско. Центар званичне католичке вере на Британским острвима био је манастир Кентербери, саграђен у VI веку, који ће током средњег века постати омиљено састајалиште ходочасника на путу до хришћанских светих места широм света.

Питање које можда најбоље илуструје ову контроверзу је шта се дешава са душом новорођенчади која би умрла без претходне причести и хришћанске иницијације крштења, те стога није ни било прилике да ова упокојена деца постану верници. Док је Пелагије сматрао да душа упокојеног детета иде право у рај захваљујући веровању у урођену доброту која је поклон самог Творца, Августин је био опречног мишљења. Чувени је његов поклич: „Нема спасења ван Цркве!“ У потпуности неумољив, иако се радило о изузетно деликатном питању, остао је доследан идеји коју је пропагирао те је наглашавао да је без црквене причести свака могућност хришћанског избављења илузорна.

На основу наведених чињеница, још једном изводимо закључак. На територији Британских острва постојала су два дијаметрално супротна извора хришћанске вере: званична верзија католичког Рима и ирско-велшка хришћанска мисао. Обе фракције су имале своје поклонице, али је коначна конверзија тадашње британске популације у римско католичанство наступила током VII века. Ирско или велшко хришћанство је тада дефинитивно проглашено за јерес, а његови поклоници су кажњавани као богохулници или јеретици. Међутим, сама чињеница да је ова либерална верзија хришћанства била толико популарна, као да се и данас поштују и славе њени свеци, говори у прилог идеји да ирско-велшка хришћанска мисао никада у потпуности није била уништена и искорењена из Велике Британије, нити је то реално остварило у будућности.

Ефекти раздора између католичанства и православља: учешће енглеских краљева у Крсташким ратовима

Током средњег века коме су многи историчари и културолози с правом наденули епитет мрачни, католичка хришћанска мисао чији је ватрени гласноговорник био свети Августин била је парадоксално у потпуности окренута ка материјалној сфери. Изворно хришћанско веровање у љубав и милост према ближњем, у пракси је заменила материјална опседнутост, корупција и светогрђе највиших католичких црквених званичника. Уместо да мисија католичких свештеника буде усмерена ка избављењу душа верника од смртних грехова, дошло је до њене нескривене травестије. Наиме, католичка пракса била је у оштром конфликту са оригиналним хришћанским учењем, а најбоља илустрација ове идеје види се на примеру опроштајнице грехова или индулгенције која је подразумевала да верник може да тражи опрост за сваки грех који почини и да ће му црква то и омогућити уколико плати тарифу која одговара почињеном греху. Ова срамна пракса

католичке цркве заснивала се на принципу трговине те је представљала фриволно нарушавање основних хришћанских начела.

Стога можемо закључити да је у овом периоду институција Католичке цркве почивала на отвореној манипулацији верницима, а један од начина који је обезбеђивао њихову беспоговорну послушност заснивао се на застрашивању неуког становништва, на претњама да ће им на Судњи дан Творац судити и послати их директно у пакао без икакве могућности избављења уколико би се било ко од верника одлучио да се супротстави црквеним оцима. Уколико застрашивање није било од користи, пракса Католичке цркве подразумевала је инквизицију, тј. сви бунтовници би се проглашавали јеретцима и богохулницима и излагали неописивим физичким тортурама након којих су често умирали у најгорим мукама. У случају да се осуђенику докаже да је починио јерес за коју је опроштај грехова немогуће издејствовати, инквизициони трибунал би наложио световним властима да се богохулник осуди на најстрожу казну што је у највећем броју случајева подразумевало спаљивање на ломачи, иако је сама казна, како истиче Хенри Ли, варијала у зависности од локалних закона који су тада били на снази.¹² Донатан Кириш такође додаје да је казна спаљивања на ломачи често била преиначавана у доживотно изгнанство којим би се, парадоксално, веома сурово практиковала хришћанска милост.¹³

За разлику од католичке праксе, у православљу није било забележених примера тако отворене манипулације и застрашивања верника какве су биле опроштајнице грехова и инквизиција. Треба напоменути да је до коначног раскола између католичанства и православља дошло 1054 год., када је Рим постао религиозни центар Европе, док је Константинопољ или Цариград постао религиозни центар Византије. Када су Турци напали Византију, папа Урбан II је сматрао да је то идеална прилика да Римска католичка црква коначно оствари доминацију у целом хришћанском свету. У наредна три века уследили су Крсташки (Свети) ратови чија се милитаристичка пропаганда заснивала на идеји ослобађања Христове гробнице од неверника, али је заправо скривена интенција Римске католичке цркве била да добије превласт над хришћанском Православном црквом.

Иако су неки средњовековни енглески краљеви учествовали у Крсташким походима, њихове победе и порази нису значајно утицали на целокупну религиозно-милитантну експедицију Римске католичке цркве. Међу њима треба свакако издвојити Ричарда I (коме су због витешке популарности коју је уживао међу обичним људима дали надимак Лавље Срце), Хенрија III и Едварда I, који су с променљивом срећом дали свој допринос крсташким ратовима. Међутим, Крсташки походи нису били одговор на све већу тежњу енглеских владара да прошире границе своје земље стварањем нових колонија у Европи. Будући да се енглески колонијални пројекат у Европи показао неуспешним, у XV и XVI веку енглеске империјалистичке аспирације се усмеравају на Нови свет, Америку. Ускоро долази и до званичног раскола између световног двора у Лондону и црквеног двора у Риму. Највећи камен спотицања између завађених страна тичао се неминовног питања величања властите превласти и супериорности, а будући да су аспирације обе супротстављене фракције биле искључиво материјалистички оријентисане, раздор између Рима и Лондона представљао је неминовност.

12 Види Lea 2010, 10.

13 Види Kirsch 2009, 109.

Раскол између Римске католичке цркве и Хенрија VIII Тјудора: стварање Англиканске епископалне цркве

Када је Хенри VIII Тјудор дошао на власт 1509. год. добио је титулу *fidei defensor*, тј. бранитељ вере. Наиме, Хенри VIII је био један од најгласнијих противника идеје протестантске реформације, која је своје упориште имала у Немачкој почетком XVI века. Заправо се почетак протестантске реформације везује за име Мартина Лутера који је 1517. год. јавно напао врховног поглавара Римске католичке цркве и осудио изузетно корумпирани црквени клер. Такође је снажно критиковао католичко практиковање издавања индулгенција или опроштајница грехова јер је сматрао да се никаквим новцем не може купити ослобођење од божје казне. Стога је предложио академску дискусију те праксе и ефикасности опроштаја грехова у својих Деведесет пет теза. Последица Лутеровог слободоумног веровања била је изопштеност из цркве, мада његове протестантске активности нису биле успорене овом одлуком Католичке цркве. Неуморно је радио на превођењу Библије са латинског на немачки језик те је његова верзија Библије на немачком била прва верзија Библије преведена на вернакуларни, тј. говорни језик. По угледу на овај Лутеров превод, дошло је до превођења Библије на језике земаља које су биле захваћене протестантском реформацијом, а једна од њих је свакако и Тиндејлова верзија Библије на енглеском језику из 1535. год.¹⁴

Постепено су се идеје протестантске реформације шириле Европом, а Лутер је имао све већи број присталица и следбеника. Будући да Католичка црква није успела да понуди одговарајући пример хришћанског начина живота, лутерани су били мишљења да постојање посредника између Бога и верника није неопходно. Међу њима су били Калвин у Француској и Цвингли у Швајцарској. Заједно су се окупљали око покрета реформације, која је подразумевала корените промене у Католичкој цркви. Будући да су се побунили против устаљене, изузетно материјално оријентисане, црквене праксе, постали су познати као протестанти. Парадоксална је чињеница да је управо Хенри VIII утицао на ширење протестантских идеја у Енглеској, иако је на почетку своје владавине био један од највећих противника протестантске реформације.

До сукоба између Хенрија VIII и римокатоличког поглавара дошло је пре свега из разлога личне природе. Наиме, Хенри VIII је желео да му Римокатоличка црква пошаље благослов и разреши његов први брак са Катарином Арагонском јер је наводно тежио да се поново ожени зарад мушког порода који би продужио његову краљевску лозу, а Енглеској донео још једног мушког владара из породице Тјудор. Будући да је у браку са Катарином Арагонском добио кћер и није било назнака да ће она моћи да роди здраво мушко дете, Хенри VIII је већ имао у виду поновну женидбу са једном од дворских дама,

14 Овде треба напоменути да Тиндејлова верзија превода Библије из XVI века није била прва верзија Библије на говорном енглеском језику. Заправо се Џон Виклиф, енглески теолог из XIV века, први усудио да реч божју учини разумљивом широком народним масама и на тај начин избегне видљиву манипулацију Римокатоличке цркве која се беспоговорно залагала за постојање само једне верзије Библије, латинске Вулгате. Виклиф је такође био на челу политичког и верског покрета *Лоларди* који је постојао од средине 14. века до енглеске реформације (види Roberts, 2006). Због учесталих критика које су лоларди упућивали на рачун Римокатоличке цркве, проглашени су јеретцима. Учење Џона Виклифа је потпуно забрањено, при чему је наређено да се спале све његове књиге. У инквизицијском маниру, дванаест година након Виклифове смрти, Римокатоличка црква је одредила да му се спале кости што је била брутална казна за ширење јереси и богохулна деловања. Стога се Џон Виклиф с правом данас сматра претечом лутеранских идеја и протестантске реформације у Енглеској те у критичкој историјској литератури заслужено носи „епитет предреформатора” (Chaunu 2002, 184).

прелепом Аном Болен. Међутим, римски папа није дао своју сагласност на захтев Хенрија VIII, јер је по устаљеним католичким канонима развод важио за светогрђе и нико, па чак ни краљ, није могао да се супротстави овом духовном начелу.

Одговор Хенрија VIII римокатичком поглавару био је поприлично буран: 1534. год, енглески реформаторски парламент изгласао је тзв. Акт о супремацији којим се Хенри VIII самопрокламовано прогласио владаром и духовне и световне сфере, тј. по сопственом указу почео је да се изјашњава и као папа и као краљ. Овај Акт је пре свега омогућавао да краљ има неприкосновено право да спроводи надзор над црквеним клером. Такође, краљ је могао да извршава одређене духовне функције које су до тада биле у надлежности папе или бискупа. Иако првенствено световни поглавар, Хенри VIII је овим законом добио моћ да креира и надгледа стварање религиозних доктрина, потом да реформише канонско право и да исправља мишљења проповедника, као и да кажњава непослушне црквене званичнике и суди херетцима. Иако је краљ показивао неограничену моћ и пре доношења овог закона, управо је овај закон представљао коначну потврду краљевске власти над Црквом Енглеске.¹⁵ Стога се 1534. год. и доношење Акта о супремацији сматрају полазним тачкама у устоличавању Англиканске епископалне цркве. Иако је владавина Хенрија VIII значајно допринела стварању самосталне Цркве Енглеске, у духовном смислу није унела много промена те се овакав вид реформације често с правом назива „католичанством без папе.”¹⁶

Убрзо се показало да је Хенри VIII развод брака схватао олако, а сама чињеница да није морао да тражи одобрење од Римокатоличке цркве вероватно је утицала на то да се шест пута женио. Из трећег брака са Џејн Симур коначно је добио мушког наследника, Едварда VI, који га је наследио на трону још док је био дечак, али је тамо остао свега шест година због болести и преране смрти. Кратак период владавине Едварда VI углавном се у историјским уџбеницима назива Едвардовом реформацијом, јер је он успешно одржавао протестантски дух нације и у потпуности учврстио Англиканску епископалну цркву у Енглеској. Постепено су се издиференцирали разноврсни приступи протестантизму на територији Британских острва, те су методисти постали доминантни у Велсу, а презбитеријанци у Шкотској. Снажно упориште католичанства на овом простору и данас представљају Република Ирска и Северна Ирска, у којима је већи део становништва католичке вероисповести.

Едварда VI је на енглеском трону наследила Мери I, чије се име везује за покрет контрареформације.¹⁷ Наиме, Римокатоличка црква се убрзо организовала у тежњи да зада финални ударац побуњеним протестантима и није желела да коригује доста критиковано католичко практиковање хришћанске вере. Будући да је Мери I по мајци имала шпанске корене, отворено је истицала чињеницу да себе сматра католикињом, а оца, Хенрија VIII, није никако могла да сматра папом. У тежњи да врати Енглеску изворној католичкој вери постала је екстремни верски фанатик, а практиковање спаљивања протестаната, тј. јеретика на ломачи јој је донео омражени надимак Крвава Мери. Током петогошње владавине, Крвава Мери је спалила на ломачи више од три стотине протестаната, али протестантски дух није успела да сломи, већ га је у овим искушењима додатно ојачала.

15 Dickens 1964, 118-120.

16 Види Milton 2017, 2.

17 Контрареформација је данас устаљени термин за период препорода Католичке цркве који је настао као одговор на протестантску реформацију и историјски се везује за период првог заседања Сабора у Тренту, 1545-1547 (види Делимо, 1993 и Olin, 1992) .

Енглеској нацији је након смрти Крваве Мери био неопходан мудар владар, јер је земља била подељена између припадника католичанства и протестантизма што је у великој мери ослабило положај државе у спољној политици. Елизабета I је на чело државе дошла као протестант, а касније се прекрстила и вратила у католичку веру. Међутим, њој је пошло за руком оно што ниједном владару пре ње није: успела је у намери да ојача енглески национални идентитет, донела је указе којим је омогућавала потпуну толеранцију у сфери религије и практиковање разноврсних верских обичаја више није представљало табу тему. На почетку XVII века, Енглеска је ојачала национални идентитет захваљујући победама које је Елизабета I извојевала против озлоглашене Шпанске армаде. Тако је Енглеска стекла доминацију у Европи као најјача поморска сила. Убрзо је уследио процес индустријализације, а касније долази и до рапидног колонијалног проширења Енглеске. Значајна последица ових друштвених феномена и убрзаног економског развоја земље огледа се у чињеници да религиозни идентитет Британаца од владавине Елизабете I неповратно постаје питање прошлости.

Религија на територији Британских острва данас

Чињеница коју истиче Дејвид Мекдавел, један од значајнијих британских културолога данашњице, јесте да након јачања националног идентитета до кога је дошло у елизабетинском ренесансном периоду, на прагу модерног доба, прецизније током XVI и на почетку XVII века, питање верске припадности популације Британских острва знатно губи на значају.¹⁸ Међутим, такође је битно истаћи податак да они који нису припадали Англиканској енглеској цркви, званичној државној цркви, нису могли да обављају послове јавних службеника све до средине XIX века. Данас се у Уједињеном Краљевству практикује потпуна слобода вероисповести. Иако Црква Енглеске тренутно броји мали број активних чланова, ипак има веома значајну улогу у сфери очувања националног идентитета.

Званична Црква у Уједињеном Краљевству данас обухвата Англиканску енглеску и Шкотску цркву. Обе цркве су протестантске вероисповести и веома је реална могућност избијања државне уставне кризе у случају да монарх изрази жељу да уђе у брачну заједницу са припадником католичке вере. Управо монарх има задатак да именује високи црквени клер (надбискупе и бискупе) на препоруку британског премијера који не мора нужно да буде англиканске епископалне вере. Стога можемо закључити да су Црква и Круна веома повезане, а чињеница је и да англиканско свештенство мора да положи заклетву лојалности Круни.

Тренутно је у Цркви Енглеске актуелан конфликт између две супротстављене хришћанске фракције које се од још од 1980-их година боре за превласт у оквиру ове институције, а који често поприма облике отвореног непријатељства: с једне стране је евангеличка традиција која практиковање вере првенствено заснива на Библији, док је с друге стране англокатоличка струја која више пажње посвећује католичкој црквеној традицији. У последње време се у англиканској цркви јавља још једна теолошка струја коју заступају савремени либерални теолози, а чији је основни циљ реинтерпретација Библије у оквиру модерног библијског учења. Иако Цркву Енглеске прати репутација цркве компромиса по којој је боље признавање различитих ставова него постојање ауторитарних одлука (што је и једна од стереотипских одлика енглеског карактера), ова модерна фракција у конзервативној пракси Англиканске цркве често се ниподаштава од стране како евангеличких, тако и англокатоличких присталица.

18 Види McDowall 2003, 170.

Од средине 1980-их година прошлог века долази до процеса модернизације Англиканске епископалне цркве, а са новинама у раду неизоставно долази и до стварања разних контроверзи од којих неке још увек не губе на значају. Највећа контроверза током 1980-их година прошлог века тичала се ординације или заређења жена, а како је Црква Енглеске у то време имала намеру да стекне репутацију религиозне институције која уде у корак са модерним трендовима, жене су стекле право на рукоположење 1992. год. Уследиле су иницијативе на право ординације и од стране других савремених маргинализованих група, а контроверза која тренутно изазива највише пажње и полемике јесте борба хомосексуалаца да стекну ово право. Чини се да Црква Енглеске ипак не прати модерне трендове у толикој мери јер ова контроверза и даље постоји, и како тренутно ствари стоје, не изгледа да ће у скорој будућности доћи до њеног разрешења.

Док је Католичка црква и даље доминантна у Републици Ирској и Северној Ирској, у Шкотској цркви се негује презбитеријанска калвинистичка традиција. Ова Црква је нарочито поносна на чињеницу да је у потпуности независна од државних ауторитета те самостално доноси одлуке које се тичу сопствене визије будућности и потреба верника. У Велсу доминира методизам, још једна верзија протестантске традиције, поприлично слична презбитеријанској пракси у Шкотској.

Међутим, иако у Уједињеном Краљевству данас постоје примери институционализоване хришћанске религије, Мекдауел истиче чињеницу да ове црквене институције немају тако значајан утицај на широке народне масе какав су имале све до XVII – XVIII века. Стога, Мекдауел с правом изводи закључак да су све формалне хришћанске цркве данас на територији Британских острва у бројчаном опадању¹⁹, јер у савременом неолиберално-капиталистичком друштву какво је британско заправо и не постоји потреба за постојањем организоване религије. Ова идеја представља добру полазну тачку за даља културолошка истраживања питања сврсисходности и нужности постојања религиозног идентитета у садашњем британском друштву.

Литература

- Campbell, Joseph (1964): *Occidental Mythology*. London: Penguin Books.
- Chaunu, Pierre. (2002): *Vrijeme reformi: religijska historija i civilizacijski sistem : kriza kršćanstva, rascjep (1250-1550)*. Zagreb: Izdanja Antibarbarus.
- Corning, Caitlin (2006): *The Celtic and Roman Traditions: Conflict and Consensus in the Early Medieval Church*. London: Palgrave Macmillan.
- Dickens, Arthur Geoffrey: (1964). *The English Reformation*. London: B. T. Batsford LTD.
- Делимо, Жан (1993): *Католицизам између Лутера и Волтера*. Сремски Карловци: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Dumville, David M. (1993): *Saint Patrick, AD 493–1993*. Woodbridge: The Boydell Press.
- Gratton-Flood, W.H. (1913): “The Twelve Apostles of Erin.” *Catholic Encyclopedia*. New York: Robert Appleton Company.
- Graves, Robert (1955): *The Greek Myths: 1&2*. London: Penguin Books.

¹⁹ Ibid, 177.

Каличанин, Милена (2019): *Употреба нових технологија у настави књижевности: пример англо-саксонског епа Беовулф*, Савремени токови у науци о језику и књижевности, Тематски зборник радова са конференције „Наука и савремени универзитет 8”, књига 2, Ниш: Филозофски факултет, 259-268.

Kirsch, Jonathan (2009): *The Grand Inquisitors Manual: A History of Terror in the Name of God*. New York: HarperOne.

Lea, Henry Charles (2010): “Chapter VII. The Inquisition Founded.” *A History of the Inquisition In The Middle Ages*. Cambridge: Cambridge University Press.

Lopičić, Vesna (2005): *British Studies Course Book*. Niš: Tibet.

McDowall, David (2003): *Britain in Close-Up: An In-Depth Study of Contemporary Britain*. Essex, England: Pearson Education Limited.

Milton, Anthony (2017): *The Oxford History of Anglicanism, Volume I: Reformation and Identity*. Oxford: Oxford University Press.

Murdoch, Brian (2004): “Heroic Verse”, *German Literature of the Early Middle Ages, Camden House History of German Literature*, 2, Rochester, NY: Camden House.

Olin, John C.(1992): *The Catholic Reformation: Savonarola to Ignatius Loyola: Reform in the Church, 1495–1540*. Fordham University Press.

Paor, Liam (1993): *Saint Patrick's World: The Christian Culture of Ireland's Apostolic Age*. Dublin: Four Courts Press.

Roberts, Chris (2006): *Heavy Words Lightly Thrown: The Reason Behind Rhyme*. New York: Gotham Books.

Venerable Bede (1990): *Ecclesiastical History of the English People*. London: Penguin Books.

Milena Kalićanin

**CHARACTERISTICS OF CHRISTIANITY ON THE TERRITORY OF
THE BRITISH ISLES**

The paper focuses on the chronological order of spreading Christian ideas on the territory of the British Isles. The first part of the paper gives a brief account of British pre-Christian communities which greatly influenced the moulding of Christian ideas and creation of religious specificities related solely to this geographical area (for instance, saints, religious holidays celebrated only here, etc.). The study is primarily based on the comparative analysis between British protestantism, on the one hand, and Catholic/Orthodox belief, on the other. Special attention in the paper is paid to the differences between Catholicism and Celtic Christianity since these opposed religious fractions had been struggling for dominance on the territory of the British Isles for a couple of centuries. The effects of the conflict between Catholic and Orthodox theory and practice, as well as the participation of English kings in the Crusades are viewed from the historical perspective. The last segment of the study is dedicated to the conflict between the Roman Catholic Church and Henry VIII that finally resulted in the foundation of the Anglican Episcopal Church which is even today considered as the official Church of England. A brief survey of actual formal Christian churches on this territory is given in the conclusion of the paper. The fact that is also emphasized is that the number of formal Christian churches have lately been decreasing. The theoretical framework of the paper is based on the significant historical and religious insights of the leading theoreticians in the domain of Culture Studies (Campbell, McDowell, Roberts, Graves, Kirsch, etc.).